

ОСВІТНІ СИСТЕМИ ТА ІНСТИТУЦІЇ

УДК 378.4:796/799(438)(09)

Гене́за фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі

Наталя Долгова

У статті висвітлено історичну ретроспективу становлення та розвитку системи фізичного виховання і студентського спорту в університетах Польщі, запропоновано періодизацію цього процесу; проаналізовано особливості головних етапів.

Ключові слова: університети, фізичне виховання, студентський спорт, спортивні організації, фізкультурні заняття, гене́за.

Процеси глобалізації та євроінтеграції, що впливають сьогодні на Україну, активізують вивчення зарубіжного досвіду щодо фізичного виховання та спорту студентської молоді, розвитку конкурентоспроможної особистості, її здатності до адаптації в європейському соціокультурному просторі. Актуальності набувають компаративістські розвідки науковців, які досліджують різні проблеми педагогіки країн ЄС.

Особливий інтерес становить історичний досвід Польщі щодо розвитку та широкого використання засобів фізичної культури у навчально-виховному процесі польських університетів. Також не можна оминати увагою вагомість створення студентських спортивних організацій, покликаних популяризувати фізичну культуру серед молоді та розвивати університетський спорт. Надбання минулих поколінь має сприяти розвитку кожної нації, бути підґрунтям освітньої політики держав для виховання гідної молоді генерції.

Характерно, що впровадження фізичного виховання до програм навчання польських студентів відбувалося дуже повільно, хоча з моменту створення перших університетів відіграло суттєву роль у студентському житті.

До проблеми становлення та розвитку освіти в Польщі у своїх працях звертаються українські вчені А. Василюк, Е. Вільчковський, А. Вільчковська, К. Корсак, Г. Ніколаї, В. Пасічник. Розвиток вищої школи аналізують польські дослідники, зокрема: С. Славінські (S. Sławinski), А. Богай (A. Bogaj), В. Горішовські (W. Goriszowski) та ін. Сучасними ґрунтовними роботами з історії польської освіти є праці Ю. Войнара «Фізичне виховання в польських вищих школах» та А. Смолальського (A. Smolański) «Проблеми (або питання) освітньої адміністрації» (Zagadnienia administracji edukacyjnej), в яких вчені розкривають й аналізують минуле національної освіти та наукові доробки польських педагогів, які змогли

обґрунтувати необхідність впровадження занять з фізичного виховання до ВНЗ Польщі.

Мета статті – здійснення історико-генетичного аналізу становлення та розвитку системи фізичного виховання і студентського спорту в університетах Польщі, виокремлення основних етапів цього процесу.

Розвиток концепції фізичної підготовки студентів розпочався з моменту створення перших середньовічних університетів, але фізкультурна діяльність в ті часи була особистою справою студентів у вільний від навчання час. Студентство завжди було прибічником фізичної культури.

Визначну роль у розвитку польської освіти, зокрема фізичного виховання, відіграло створення першого в Європі центрального органу – Комісії Народної Освіти (Komisja Edukacji Narodowej) – КНО, що діяла в 1773–1794 рр. Це був державний орган (створений оточенням короля Польщі Станіслава Понятовського), який здійснював контроль над всіма навчальними закладами Польщі від початкових шкіл до вищих навчальних закладів. Слід зазначити, що положення та правила КНО суттєвим чином впливали на розвиток фізичної культури в Польщі. Були умотивовані основні функції фізичних вправ в оздоровчому та виховному аспекті та доведено тісний взаємозв'язок фізичного виховання з розумовим розвитком та моральним вихованням [1, с. 51; 2, с. 45–46; 3; 8, с. 34]. КНО здійснила низку організаційних заходів, зорієнтувавши педагогічну спільноту на доцільність впровадження та широкого використання засобів фізичної культури в навчально-виховному процесі молоді.

Аналіз польської наукової літератури дав нам змогу визначити чотири періоди у становленні та розвитку системи фізичного виховання і студентського спорту в університетах Польщі. Перший з них розпочався наприкінці XVIII ст., коли потреба у фізичному вдосконаленні молоді зумовила включення фізичного виховання як обов'язкової дисципліни в освітній процес навчальних закладів Польщі. Першою вищою школою, що запровадила організовані заняття фізичним вихованням був Ягеллонський університет у м. Кракові. Так в 1817 р. адміністрація Ягеллонського університету впровадила до навчальної програми фізичні заняття, завдяки прийняттю нового Уставу університету. З 1818 р. фізичне виховання стало повноправною дисципліною в рамках університетської освіти. Подібні програми стали впроваджувати у Львівському та Варшавському університетах [7].

Говорячи про історію впровадження фізичного виховання і спорту у вищих навчальних закладах Польщі, не можна ігнорувати роль та значення перших спортивних організацій. За дослідженням Б. Корпака (B. Korpak) при Львівському університеті в 1878 році був створений клуб фехтування (Kółko Szermierzy), який був першою академічною спортивною організацією в Польській державі. В наступні роки почали з'являтися студентські спортивні об'єднання, що були представлені такими дисциплінами: велоспорт, фехтування, стрільба, шахи,

веслування. У Львові спортивні клуби утворювались на основі вже існуючих студентських організацій при університетах, таких як: Братерський захист (Bratnia Pomoc), Академічний корпус Леополія (Corpus Akademickie Leopolia) та Товариство філоматів (Towarzystwo Filomatów). У Кракові, натомість, за сприянням Академічного товариства «Ягелонія» (Towarzystwo Akademickie «Jagiellonia»), Клубу академічного (Koło Akademickie) і Студентського союзу (Związek Akademicki). Але для повноцінної діяльності цих союзів бракувало фінансів, спеціальних приміщень, спортивних снарядів та кваліфікованих кадрів [6, с. 19–20; 7]. Велику роль у зростанні суспільної свідомості щодо фізичної культури відіграло створене у 1866 році на теренах Польщі, а саме у Львові, гімнастичне товариство «Сокіл» (Polskie Towarzystwo Gimnastyczne «Sokół»), покликане згуртувати навколо себе польську молодь з метою покращити її фізичний стан та збільшити національну свідомість. Ініціаторами створення «Соколу» були К. Жукотинський та Л. Гонтельталь. Діяльність цього товариства розбудила спортивну зацікавленість серед молоді.

На початку ХХ ст. ініціаторами активного впровадження спортивних занять в університетах, що цікаво, були самі студенти. Так в університеті Яна Каземіра у Львові (Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie) в 1906 році студенти спробували організувати Академічний Спортивний Союз польської молоді (Akademicki Związek Sportowy Młodzieży Polskiej). Більш ефективними були спроби кілька років пізніше від студентів Ягеллонського університету в Кракові, які своїм зібранням 15 травня 1909 р. постановили створити, а в червні того ж року вже зареєстрували «Академічний спортивний союз» – AZS (Akademicki Związek Sportowy). Створення «Академічного Спортивного Союзу» в 1909 році було вираженням прагнень студентського середовища розвивати нову модель людини, розвиненої не тільки інтелектуально, а також і фізично. Як не парадоксально, але більш ніж сто років потому головна мета AZS не втратила своєї актуальності [5]. Додатковим аргументом до об'єднання в AZS молодих людей у той період було пробудження польського патріотизму.

Чергова спроба створення академічної форми підготовки в фізичному вихованні була здійснена в Кракові ще напередодні Першої світової війни. В 1913 році рішенням Сенату Ягеллонського університету були створені Курси фізичного виховання. Однак початок воєнних дій не дозволив реалізувати це рішення.

Другий, міжвоєнний період, характеризується розвитком професійного спорту завдяки плідній роботі AZS. Створюються університетські спортивні клуби: 1918 р. у Варшаві, 1919 р. у Познані, 1921 р. у Вільнюсі і Гданську, 1922 р. у Львові і Любліні. Активно впроваджувались нові спортивні дисципліни: піший туризм, веслування, легка атлетика, теніс, фехтування і лижний спорт.

Після Ліги Націй та Міжнародної комісії зі співпраці. Найбільш впливовою серед них була Міжнародна конфедерація студентів (Confederation Internationale des Etudiants – CIE), яка була створена за ініціативою французьких студентів на

Першому конгресі «Союзу студентів Франції» у 1919 р. В роботі конгресу взяли участь представники Академічних союзів семи країн – Франції, Бельгії, Іспанії, Польщі, Люксембургу, Румунії та Чехословаччини. З 1922 р. встановлювались Першої світової війни у європейському середовищі, особливо університетському, домінувала атмосфера братерства народів. Міжнародні організації створювались під егідою міжнародні контакти спортивних клубів університетів у галузі університетського спорту [4, с. 29–31].

Великий вплив на розвиток фізичної культури студентської молоді в міжвоєнному двадцятиріччі мали освітньо-гігієнічний, спортивний та туристичний рухи. Ці рухи підштовхнули академічну та державну владу до проведення заходів із залучення студентів до обов'язкових занять з фізичного виховання, а також сприяли виділенню коштів на будівництво спортивних об'єктів. Але, разом з тим, реалізувати впровадження обов'язкових занять з фізичного виховання у ВНЗ, незважаючи на вжиті дії в період між двома світовими війнами, не вдалося [2, с. 47].

Активним прибічником впровадження обов'язкового фізичного виховання студентів в університетську освіту та введення дисципліни до програми навчання університетів у II-й Річі Посполитій був професор Познанського університету (Uniwersytet Poznański) – Євгеніуш Пясецькій (Eugeniusz Piasecki). Завдяки публічним виступам представників науки, підтримці прогресивних ідей Першим Спортивним Конгресом, який відбувся в березні 1923 р., а також старанням Об'єднання Польських «Академічних Спортивних Союзів», питаннями фізичного виховання студентів безпосередньо зайнялося Міністерство освіти.

До проекту програм польських вищих шкіл фізичне виховання увійшло в 1938 році. Міністерство освіти звернулось до ректорів вищів з пропозицією реалізації можливості впровадження обов'язкових занять з фізичного виховання. В опублікованих рекомендаціях та директивах було визнано за необхідне введення обов'язкових занять для студентів першого року навчання на медичних і педагогічних спеціальностях упродовж 90 годин на рік. Ці рекомендації були прийняті Науковою Радою з фізичного виховання [9, с. 350–354]. Напередодні Другої світової війни впровадження обов'язкових занять з фізичного виховання в навчальні програми вищих навчальних закладів Польщі було близьке до своєї повної реалізації. Головними причинами, що гальмували впровадження обов'язкових занять з фізичного виховання для студентів у повному обсязі, були фінансові труднощі, відсутність спортивних споруд, майданчиків та інвентарю, а також нестача тренерсько-викладацьких кадрів.

Після Другої світової війни розпочинається третій період у розвитку системи фізичного виховання в Польській Народній Республіці, коли знову виникають ініціативи, спрямовані на впровадження фізичного виховання в навчальні програми стаціонарного навчання студентів. У 1947 р. на Загальнопольській конференції вищих шкіл було подано звернення до керівництва держави про

створення спеціальних комісій з фізичного виховання у кожному університеті. В організації обов'язкових занять з фізичного виховання пропонувалося спиратися на організаційні структури AZS [2, с. 48; 5].

Велике значення мало рішення Міністерства вищої освіти від 26 травня 1952 р. про створення «Курсів фізичного виховання» (Studiów Wychowania Fizycznego). Це була загальноуніверситетська установа з дидактичною та виховною спрямованістю, яка повинна була реалізувати програми обов'язкового фізичного виховання у вищих школах. Під впливом СРСР Міністерством освіти Польщі була затверджена та реалізована у 1953–1954 н.р. «Єдина програма з фізичного виховання» для всіх вищів ПНР. У кінці 60-х при університетах Польщі під егідою «Академічного спортивного союзу» почали розвиватися різні форми спортивних змагань та масових заходів для студентів (в основному рекреаційні).

Розпорядженням кількох міністерств – Науки, Вищої освіти, Культури і мистецтва, Охорони здоров'я та соціальних служб (09.04.1974 р.) було трансформовано Курси фізичного виховання у Студіуми фізичного виховання та спорту – (Studium Wychowania Fizycznego i Sportu – SWFiS). Упроваджено «Програму розвитку фізичного виховання та спорту у вищих школах», що передбачала дві години занять з фізичного виховання на тиждень для студентів всіх курсів та спеціальностей. У програмі 1974 р. вперше передбачалось проведення наукової роботи у галузі фізичного виховання та спорту. А «Програма фізичного виховання, спорту та туризму у вищій школі» (1978 р.) надала можливість розробляти деякі окремі програми, в яких була узагальнена і відображена специфіка вузів, його кадрові та матеріальні умови. Такі програми затверджував ректор даного університету [2, с. 48–49]. У перші роки функціонування програми в більшості університетах запровадили фізичне виховання на чотирьох курсах навчання.

На жаль, у 80-х роках минулого століття спостерігався очевидний спад у галузі фізичної культури в системі вищої освіти. У деяких університетах керівництво намагалося необґрунтовано ліквідувати обов'язкові заняття з фізичного виховання взагалі або замінити їх на факультативні. У 1980–1981 і 1981–1982 навчальних роках кризовий стан у країні призвів до скорочення обов'язкових занять з фізичного виховання на 50 %. Суспільні зміни в Польщі вплинули на вищу школу і фізичну культуру. Директивним рішенням уряду (Закон «Про фізичну культуру» від. 3.07.1984 р.) з 1984 р. надана самостійність вищим навчальним закладам Польщі щодо організації фізичного виховання з урахуванням регіональних і вузівських особливостей. Але більш активна модернізація у галузі розпочалась з 90-х років ХХ століття.

Наступний період розпочався з моменту проголошення незалежності Республіки Польщі і буде нами розглянутий у подальших публікаціях. Основними стратегічними цілями цього періоду стали створення національної системи фізичного виховання та її інтеграція у європейський простір вищої освіти.

Серед витоків системи фізичного виховання та університетського спорту визначаємо самобутні заняття фізичними вправами студентів середньовічних університетів та організаційну діяльність КНО Польщі у галузі фізичного виховання учнівської молоді всіх рівнів освіти.

Результати історико-генетичного аналізу дали нам змогу виділити чотири періоди становлення та розвитку фізичного виховання та спорту в університетській освіті Польщі. Перший період складається з двох етапів:

1-й етап (кінець XVIII ст. – середина XIX ст.) – створення національної системи фізичного виховання, запровадження організованих занять у Ягеллонському, Львівському та Варшавському університетах;

2-й етап (кінець XIX ст. – початок XX ст.) – створення перших спортивних організацій при університетах Польщі, заснування «Академічного Спортивного Союзу» та Студій фізичного виховання.

Другий період охоплює роки між двома Світовими війнами, коли на територіях, анексованих трьома імперіями, виникає незалежна держава (1918–1939 рр.), характеризується виникненням спортивних клубів в усіх академічних центрах Польщі та встановленням міжнародних контактів у галузі університетського спорту, спробами реалізувати впровадження обов'язкових занять з фізичного виховання у вишах.

Третій період збігається з часами існування ПНР і складається з двох етапів:

1-й етап (період ПНР) – активне заснування університетських Клубів AZS, упровадження єдиної програми з фізичного виховання для всіх ВНЗ Польщі під політичним тиском СРСР, створення Студіумів фізичного виховання та спорту;

2-й етап (80-ті, кризові роки) – спад у галузі фізичної культури в системі вищої освіти, пов'язаний з кризовим суспільно-політичним станом в країні.

Четвертий період розпочинається з моменту проголошення незалежної РП у 1989 р. і розподіляється на два етапи:

1-й етап (кінець XX ст.) – створення національної системи фізичного виховання молоді;

2-й етап (євроінтеграційний) – активна реорганізація за євростан-дартами.

У подальших дослідженнях системи фізичного виховання та студентського спорту в університетах Польщі буде вивчено особливості її модернізації на сучасному етапі та можливого використання позитивного досвіду цієї країни в українських вишах.

Список використаних джерел:

1. Вільчковський Е. Інноваційна діяльність Комісії Народної Освіти Польщі у галузі фізичного виховання дітей та молоді (1774–1794 рр.) / Е. Вільчковський, А. Вільковська, В. Пасічник // Молода спортивна наука України. Гуманітарні аспекти. – 2007. – Т. 5. – С. 51–55.
2. Войнар Ю. Физическое воспитание в польских высших школах / Ю. Войнар // Теория и практика физической культуры. – 2000. – № 12. – С. 45–51.
3. Geneza i działalności Komisji Edukacji Narodowej [Електронний ресурс]: Pedagogika pozostałe kategorie – Режим доступу : http://www.sciaga.pl/tekst/20481-21-geneza_i_dzialalnosci_komisji_edukacji_narodowej.
4. Hanusz H. Początki międzynarodowego akademickiego ruchu sportowego na przełomie XIX i XX wieku / Halina Hanusz // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. T. 2. Uwarunkowani historyczne. – Warszawa : AZS, 2009. – S. 29–46.
5. Historia Akademickiego Związku Sportowego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.azs.pl/content/view/49/100>.
6. Korpak B. Wychowanie fizyczne studentów. Bilans stanu, perspektywy zmian / Bartłomej Korpak // Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Tom 1. Stan i perspektywa zmian. – Warszawa : AZS, 2009. – S. 19–40.
7. Powstanie Studium Wychowania Fizycznego i Sportu w Polsce : Ośrodek Sportu [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.polsl.pl/Jednostki/RJM2/Strony/Historia-PowstanieSWFiSw_Polsce.aspx.
8. Smołański A. Zagadnienia administracji edukacyjnej. Seria: Historyczne podstawy teorii organizacji szkolnictwa w Polsce / A. Smołański. – Т. 3. – Kraków : «Impuls», 1999. – 111 s.
9. Wryk R. Akademicki Związek Sportowy 1908–1939 / Ryszard Wryk. – Poznań : Wyd. UAM, 1990. – 422 s.